

DİN & FELSEFE

ARAŞTIRMALARI

Religion and Philosophical Research

E-ISSN: 2667-6583

Aralık | December 2020

Cilt | Volume: 3 - Sayı | Number: 6

İRADENİN ÖZGÜRLÜĞÜ VE KİŞİ KAVRAMI

Freedom of The Will and The Concept of A Person

Yazar

Harry Gordon FRANKFURT

Çevirmen

Aysun TÜRKCAN, Öğretmen | Teacher

Osman Ülkümen Ortaokulu | Osman Ülkümen Secondary School

a70turkcan@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9686-2331>

Makale Türü | Type of Article: Çeviri | Translation

Başyuru Tarihi | Date Received: 11.10.2020

Kabul Tarihi | Date Accepted: 8.12.2020

Atıf | Cite As

FRANKFURT, Harry Gordon. "İradenin Özgürlüğü ve Kişi Kavramı". çev. Aysun Türkcan. Din ve Felsefe Araştırmaları 3/6 (Aralık 2020): 255-268.

İntihal | Plagiarism

Bu çeviri, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This translation has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.

Etik Beyanı | Ethical Statement

Bu makalenin yazarı/yazarları, hakemleri ve dergi editör grubu Din ve Felsefe Araştırmaları dergisinin Etik Kurallarına uydıklarını kabul eder.

The author/authors, referees, and journal editorial group acknowledge that they adhere to the Code of Ethics for the journal of Religion and Philosophical Research.

İRADENİN ÖZGÜRLÜĞÜ VE KİŞİ KAVRAMI*

Harry Gordon FRANKFURT

Çeviren Aysun TÜRKCAN

Son zamanlarda filozoflar, person (zat/kişi) kavramının analizinin, *bu kavramın* gerçek bir analizi olmadığı fikrini kabul etmektedirler. İnsan kavramını mevcut standartlarda en son kullanan Strawson "person" kavramını tanımlarken "*hem bilinç hem de bedensel özellikler atfedebileceğimiz bir varlık türü...*" ifadesini kullanmaktadır. Bu tanım o türün her bir bireyine eşit derecede uygulanabilmektedir.¹ Fakat insan dışında hem mental hem de fiziksel özelliklere sahip pek çok varlık bulunmaktadır. Tuhaf görünebilir ama Strawson'ın zihnindeki sadece insanı değil bazı hayvan türlerini de içeren varlık türünü ifade eden bir kelime İngilizcede bulunmamaktadır. Fakat bu değerli bir felsefi terimin suiistimalini haklı çıkarmaz.

Bazı hayvan türlerinin üyelerinin person olup olmadığına sadece bu kavramı doğru kullanıp kullanmadığımızla karar veremeyiz. Hem psikolojik hem de fizyolojik özelliklere sahip ama "person" olmadığını rahatlıkla söyleyebileceğimiz pek çok varlığa "person" teriminin kullanılabileceğini onaylamak, dilimize şiddet uygulamak olur. Dilin bu yanlış kullanımı kuşkusuz masum bir hatadır. Fakat bu sadece kelime hatası olmasına rağmen, önemli bir zarara yol açmaktadır. Gereksiz bir şekilde felsefi kelimelerimizi azaltmaktadır. "Person" terimiyle alakalı önemli bir sorgulama alanını gözden kaçırma ihtimalini artırmaktadır. Bizim kendimizin esasen ne olduğumuz anlaşıldığından, filozoflar tarafından daha merkezi ve kalıcı bir problemin olmadığı beklentisine düşülmüş olabilir. Fakat bu problem o kadar çok ihmal edildi ki, yaygın bir kayıp hissi uyanmadan ve dikkat etmeden bu isim kullanılmamış olabilir.

"Person"(kişi) kelimesi "people"(insanlar)'ın tekil formu olduğuna ve belli biyolojik türlerdeki üyelikten başka bir şey ifade etmediğine dair bir algı bulunmaktadır. Kelimenin felsefi ilgiye haiz bu algısının "person" olma kriteri, bizim türümüzün üyelerini diğer türlerin üyelerinden ayırmaya yaramıyor. Bu kelime daha çok kendimizle ilgili en insani endişelerimizin konusu olan

* Bu makale 'The Importance of What We Care About (Cambridge University Press 2007)' adlı kitabın 11-25 sayfaları arasında yer alan 'Freedom of The Will and The Concept of A Person' başlıklı ikinci bölümün tercümesidir.

¹ P. F. Strawson, *Individuals* (London: Methuen, 1959), 101-102. Ayer'in 'person' kullanımı da aynıdır: Bu anlamda personların karakteristikleri farklı fiziksel özelliklere sahip olmalarının yanı sıra farklı formlarda bir bilinçle de donatılmışlardır. (A. J. Ayer, *The Concepts of a Person* [New York: St. Martin's, 1963], 82) Strawson ve Ayer sadece zihni ve bedeni olmayıp aynı zamanda bir kişi olmanın ne demek olduğunu anlama probleminden ziyade, zihin ve beden arasındaki ilişkiyi anlama problemiyle ilgilenmişlerdir.

özelliklerle yaşamımızda en problemlili ve en önemli olarak kabul ettiğimiz özellikleri yakalamak için oluşturulmuş bir kelimedir. Şimdi bu özellikler bizim türümüzün üyelerine has genel özellikler olmasa bile bizim için aynı öneme sahip olacaklar. Bu özellikleri diğer varlıklarla paylaşıyor olsaydık bile, insan olma durumunda bizi en çok ilgilendiren şey, bizi daha az ilgilendirmeyecektir.

“Person”lar olarak kendimize ait olan bu kavram, zorunlu olarak türümüze özgü niteliklerin kavramı olarak anlaşılmalıdır; insan olmayan türlerin üyelerinin “person” olması kavramsal olarak mümkündür. Aynı şekilde insan türünün bazı üyelerinin “person” olmaması da kavramsal olarak mümkündür. Başka bir türün hiçbir üyesinin bir insan olmadığı genel varsayımına göre; insan olabilmek için sahip olunması gereken bir dizi karakteristik özelliğin -doğru ya da yanlış olmasının hiçbir önemi olmayacak şekilde- “person” olmanın esası olarak kabul ediliyor.

Oysa benim görüşüme göre insan ile diğer varlıklar arasındaki önemli fark “person”un iradesinin yapısında bulunmaktadır. İnsan, tercihte bulunma ya da istek ve motivasyona sahip olma konusunda yalnız değildir. Bu tür şeyleri diğer varlık türleriyle paylaşmaktadır. Hatta bu türlerin bazıları ön düşünceye dayanan kararlar alıp tedbirler alabilmekte ve kafalarında fikir tasarlar görünmektedirler. Tuhaf olan şu ki; insana has bir özellik olarak görünmesine rağmen bu varlıklar da, benim “ikinci düzey istekler” olarak adlandırdığım şeye sahip olabilmektedirler.

Bir şeyi istemek, seçmek ve bir şeyi ya da değerini yapmak için harekete geçmenin ötesinde kişi belli istek ve motivasyonlara sahip olmayı (ya da olmamayı) isteyebilir. Tercih ve amaçlarında, olduklarından farklı olmayı isteme kapasiteleri vardır. Pek çok hayvan, benim “birinci düzey istekler” olarak adlandırdığım basitçe bir şeyi ya da değerini yapmayı ya da yapmamayı isteme kapasitesine sahip gözükmemektedirler. Fakat insanın dışındaki hiçbir varlık ikinci düzey isteklerle kendini gösteren *kendini değerlendirme (reflective self-evaluation)* kapasitesine sahip gözükmemektedirler.²

I

İstemek fiiliyle belirlenmiş kavram anlaşılması olağanüstü zor bir kavramdır. “A X’i istiyor” şeklindeki bir cümle çok az bir bilgi içermektedir. Anlamını ayrıntılarıyla belirtmeye ve genişletmeye yarayan içeriğin dışında, tek başına alındığında, böyle bir cümle şu anlamlara gelebilir; a) X’i yapma beklentisi A’daki duygusal cevabı anlamamızı sağlayacak bir algı ortaya çıkarmaz. b) A, kişinin X’i istediğinden habersizdir. c) A, kişinin X’i istemediğine

² Sadelik adına tercih ve karar gibi kavramları ihmal ederek kişinin istemesi ya da arzu etmesi ile uğraşacağım. Tümüyle aynı anlamda olmasa da istemek ve arzu etmek kelimelerini birbirinin yerine kullandım. Bu kelimelerin bilinen nüanslarını bırakmamdaki motivasyonum ‘istemek’ fiilini -ki anlamı söz konusu olduğunda benim amaçlarıma daha uygun olmaktadır- kendini ‘arzu etmek’ fiili kadar isimlerin oluşumuna ödünç vermemesidir.

inanır. d) A X'i yapmaktan kaçınmak istiyor. e) A Y'yi yapmak istiyor ve hem Y'yi hem X'i yapmanın imkânsız olduğuna inanıyor. f) A, X'i yapmayı gerçekte istemiyor. g) A, X'i yapmaktansa ölmeyi tercih ediyor ve benzeri...

Bu yüzden benim yaptığım gibi sadece kişi, bir şeyi isteyip istemediği zaman birinci düzey isteklere sahip olduğunu ve bir kısım birinci düzey isteklere sahip olup olmamayı istediği zaman da ikinci düzey isteklere sahip olduğunu öne sürerek, birinci ve ikinci düzey istekler arasındaki ayırımı formüle edemeyiz.

Gördüğüm kadarıyla "A X'i istiyor" şeklindeki cümleler çok fazla ihtimali içermektedirler.³ Sadece A'yı yapmayı mı istiyor yoksa A'yı istemeyi mi istiyor. Yani birincil istek mi yoksa ikincil istek mi belli değil. Hatta (a) gibi cümleler (g) yoluyla doğru olduğu zaman bile bu cümleler doğru olabilmektedirler. A'nın X ile ilgili hiçbir fiilden haberi olmadığı zaman, kişinin X'i istediğinden haberi olmadığı durumlar, ne istediği konusunda kişinin kendisini kandırdığı durumlar, X'i istemediğine dair yanlış inancının olduğu durumlar, X'e dair isteğiyle çelişen başka istekleri olduğu zaman ya da karışık duygular besleyip kararsız olduğu durumlar, söz konusu istekler bilinçli ya da bilinçsiz olabilir, bu isteklerin tek anlamlı olmaları da gerekmemektedir. Kişi onlarla ilgili yanılabilir de. Kişinin isteklerini ifade eden cümleler dikkate alındığında önemli bir belirsizlik kaynağının olduğunu görmekteyiz.

Birincil istekleri anlatan "A, X'i istiyor" şeklindeki cümleyi düşünelim. Burada X bir eyleme tekabül etsin. Bu tür bir cümle tek başına A'nın X'e karşı isteğinin derecesini göstermez. A'nın gerçekte yaptığı ya da yapmaya çalıştığı şey konusunda bu isteğin belirleyici bir rol oynayıp oynamadığı net değildir. Şunu haklı olarak söyleyebiliriz ki; X, A'nın birçok isteğinden sadece biri olduğu durumda bile, A X'i istiyor denebilir. Hatta X, A'nın en çok istediği istek olmadığı durumlarda bile. Yani, en çok istediği şey başka bir şey olsa da A X'i istemektedir ve A bir eylemde bulunduğu onu motive eden şey X olmasa da "A, X'i istiyor" dememiz doğru olabilir. Diğer yandan birisi "A X'i istiyor" dediğinde A'ya, yaptığı şeyi yaptıran motivasyon, bu istektir. Ya da "A, (fikrini değiştirmede) bu istekle motive oldu" demek istemiş olabilir.

İkinci şekilde kullanıldığı zaman "irade" (will) kelimesinin özel bir kullanımını görüyoruz, o zaman cümle A'nın iradesini tanımlamaktadır. (benim kabul edilmesini önerdiğim gibi) Failin iradesini tanımlamak demek kişinin eyleminde kendisiyle motive olduğu isteği (ya da istekleri) tanımlamak demektir. O zaman failin iradesi birinci düzey istek ya da isteklerle aynıdır. Fakat irade kavramı, birinci düzey istek kavramıyla aynı kapsamda değildir. İrade kavramı faili sadece belli bir yönde hareket etmeye yönlendiren bir kavram değildir.

³ Bu paragrafta söylediklerim sadece x olası bir eylem ya da eylemsizliğe tekabül ettiği durumlar için geçerli değildir. Ayrıca birinci düzey isteklere tekabül eden X'i yapmak durumlarına ve "A X'i yapmak istiyor." İfadelerinin gösterdiği durumlar için geçerlidir. Bu ifadenin kısaltılmış versiyonu ise "A X'i yapmayı istemeyi istiyor." şeklindedir. Bu ifade de ikinci düzey istekleri tanımlamaktadır.

İrade daha çok etkili istek kavramıdır. Bu istek, bütün yollardan kişiyi harekete geçiren bir istektir. Dolayısıyla irade fikri, failin yapmaya niyet ettiği şey fikriyle aynı değildir. Hatta failin, X fiilini yapmaya dair yerleşmiş bir niyeti olabilir, fakat yine de X'in dışında bir eylem yapabilir. Çünkü niyetine rağmen X fiilini yapmaya dair isteği, onunla çelişen başka istekler yanında daha güçsüz kalmış ve daha az etkili olmuş olabilir.

"Şimdi A X'i istiyor" şeklindeki cümlelerin ikinci düzey istekleri tanımladığı durumları düşünelim. Bu cümledeki X fiili ile birinci düzey bir istek kastedilmektedir. Fakat aynı zamanda bu cümle için "A, X'i istemeyi istiyor" ifadesinin doğru olması da mümkündür. A'nın X'e dair bir isteğe sahip olmayı istemesi doğru olabilir ve A bir tek anlama gelecek bir isteğe sahip olması gerçeğine rağmen, çelişki ve duygu karmaşası yaşayıp X'den kaçınması da mümkündür. Bir kimse belli bir isteğe sahip olmayı isteyebilir fakat aynı zamanda bu isteğin yerine getirilmemesini de isteyebilir.

İlaç bağımlılığı olan hastalara psikoterapi uygulayan bir doktor düşünelim. Doktorumuzun şöyle bir inancı var: Eğer, hastalarını bağımlı oldukları ilaca duydukları isteğin nasıl bir şey olduğunu kendisi de anlayabilirse, onlara yardım etme kabiliyetinin artacağına inanmaktadır. Doktorumuza böyle bir isteğe sahip olma izninin verildiğini düşünelim. Eğer kişinin isteği gerçek bir istekse, o zaman istediği şey, ilaç isteğine tutulduğu zaman karakteristik olarak hissedilen bağımlılık duygusu değildir. Doktorumuz belli bir dereceye kadar ilaç almaya meyilli olmayı istemektedir.

Burada doktorumuzun ilaç alma isteği ile motive olmak istemesine rağmen, bu isteğin çok etkili olmasını istememesi de mümkündür. Bu isteğin kendisini her açıdan harekete geçirmesini istemiyor olabilir. O, şu ana kadar ilaç almayı *istemeyi istedi*, ilaç almayı değil. İlaçla tatmin olmak gibi bir isteği bulunmuyor. Aslına bakarsanız ilaç almama isteğine de sahip olabilir. Bu isteğin onu tatmin etmesini imkânsız kılacak düzenlemeler yapabilir.

O zaman doktorun ilaç alma isteğini istemesinden "zaten ilaç almayı istemektedir" sonucunu çıkarmak yanlış olacaktır. Onun ikinci düzey isteği birincil istek olan ilaç alma isteğine yol açmaz. Eğer ilaç zorunlu olarak kişiye uygulanırsa, bu durum örtülü halde bulunan ilacı almayı istemeyi isterken aynı zamanda onu almakla ilgili bir isteği olmayabilir. Belki de bütün istediği bu isteği tatmaktır. Yani sahip olmadığı belli bir isteğe sahip olma arzusu iradesinin bu istekten farklı olmasını gerektiren bir istek olmayabilir.

X'i istemeyi sadece bu sınırlı şekliyle isteyen birisinde bu istek kelime olarak kalır ve X'i istemeyi isteme gerçeği aslında onun iradesinin tanımını vermez. Fakat "A, X'i istemeyi istiyor" ile tanımlanabilecek ikinci bir durum daha bulunmaktadır ve söz konusu cümle bu ikinci durumu anlatmak için kullanıldığında A'nın iradesinin olmasını istediği şeyle uyum içinde olur. Bu

durumda cümle şu anlama gelmektedir: "A, X'i isteme isteğinin kendisini etkin olarak harekete geçiren bir istek olmasını istiyor. Böyle durumlarda cümle şu anlama geliyor: "A, sadece X'i istemeyi istemiyor aynı zamanda onun kendisini harekete geçiren bir istek olmasını da istiyor." O, bu isteğin etkin olmasını istiyor yani gerçekten yaptığı işin kendisini motive etmesini istiyor. "A, X'i yapmayı istemeyi istiyor " cümlesi bu anlamda kullanıldığında A'nın X'i yapma isteği olduğu anlamı ortaya çıkıyor. A'nın hem X'i yapmayı istemeyi isteyip hem de X'i istememesi söz konusu olamaz. X'i istemeyi isteyebilmekle uyumlu bir şekilde yalnızca X'i istiyorsa, bu durumda X onun isteklerinden sadece bir tanesi değil, onun iradesidir.⁴

İşine konsantre olma isteğinin, kendisini yaptığı işe motive etmesini isteyen bir kimse düşünün. Eğer bu savımız doğruysa "kişi, işine konsantre olmayı zaten istemektedir" şeklinde düşünmemiz gerekmektedir. Bu istek onun isteklerinden birisidir. Fakat kişinin ikincil isteğinin gerçekleşip gerçekleşmemesi sorusu, bu isteğin, onun isteklerinden biri olup olmadığı sorusuyla bağlantılı değildir. Bu, o isteğin kişinin etkin bir isteği ya da irade olup olmadığıyla ilgilidir. Eğer durum tehlikeli ise onun isteği- yaptığı şeyi ona yaptıran- işine konsantre olmaktır. Bu durumda istediği şey aslında istemeyi istediği şeydir. Yani isteğine konsantre olma isteğine rağmen bu onun isteklerinden biri olmaya devam edecektir.

II

İnsanların ikinci düzey istekleri vardır ya basitçe belli bir isteğe sahip olmayı istedikleri zaman ya da belli bir isteğin onların iradesi olmasını istedikleri zaman ikinci durumdaki ikinci düzey isteklere ben "ikinci düzey irade" adını veriyorum. İkinci düzey istekleri değil de ikinci düzey iradeye sahip olmayı insan olmanın gerekliliği olarak görüyorum. İkinci düzey istekleri olup da ikinci düzey iradesi olmayan bir failin olması mantıken mümkün olmalıdır fakat böyle bir failin olma ihtimali yoktur. Benim görüşüme göre böyle bir varlık "person" olmayacaktır. Birinci düzey isteklere sahip olan fakat "person" olmayan failer için ben "wanton" terimini kullanacağım. Çünkü bu kimselerin ikinci düzey iradeleri yoktur.⁵

⁴ Burada tanımlanan belli tür durumları içeren karışık ilişki net değildir, bence standart olarak kabul edilemez. Standart ve standart olmayan durumlar arasındaki esas farklılığın yattığı yer, söz konusu birinci düzey isteklerin tanımlandığı tanım türünde yatar. Sonuçta, düşünün ki A B'den o kadar çok hoşlanıyor ki B'nin ne yapmak istediğini bilmemesine rağmen B'yi motive eden istekle etkin bir şekilde motive edilmek istiyor. B'nin iradesinin ne olduğunu bilmeksizin. Diğer bir deyişle, A kendi iradesinin onun iradesinin aynısı olmasını ister. Tabi ki bu şekilde devam etmez; A zaten istekleri arasında B'nin iradesini oluşturan iradeye sahiptir. Ben burada metinde ortaya konan iddiaya karşılık gelen gerçek önermeler olup olmadığı ya da nasıl olduğu sorusunu takip etmeyeceğim, eğer varsa o iddia değiştirilmelidir.

⁵ İkinci düzey istekleri olup da ikinci düzey iradesi olmayan varlıklar, vahşi hayvanlardan önemli ölçüde farklıdır ve bazı amaçlar için, insanlardan daha arzu edilir olabilirler. Onları "person" olarak adlandırmaktan beni alıkoyan kullanımım sonuçta biraz keyfidir. Bu kullanımı büyük ölçüde benimsiyorum çünkü varmak istediğim bazı noktaları formüleştirmeme imkân sağlıyor. Bundan

Bir "wanton"un temel özelliği iradesini önemsememesidir. Belli şeyleri yapması için istekleri onu motive eder. Ya o istekler tarafından harekete geçirilmeyi ister ya da başka isteklerin onu harekete geçirmesini tercih eder. "Wanton"lar sınıfı bütün hayvanları ve bütün küçük çocukları içerir. Bunların yanı sıra bazı yetişkinleri de içerebilir. Her durumda yetişkin insanlar az ya da çok "wanton" olabilirler. İkinci düzey iradelerinin olmadığı durumlarda birinci düzey isteklerine cevap verirken "wanton"ca davranabilirler.

"Wanton"un ikinci düzey iradesinin olmaması birinci düzey isteklerinin şuarsuzca ve hemen fiile döküldüğü anlamına gelmez. Bazı isteklerini fiile dökme fırsatı bulamayabilir. Dahası bu isteklerin fiile dökülmesi gecikebilir ya da bu istekleriyle çelişen diğer birinci düzey istekleri tarafından önlenebilir. Ya da bazı tedbirler alma gereği duyduğu için bu isteklerini gerçekleştiremeyebilir. Çünkü bir "wanton" da üst düzey akli melekelerle sahiptir ve onları işletebilir. "Wanton kavramında kişinin aklını kullanamayacağı ya da yapmak istediği şeyi nasıl yapacağı ile ilgili ince düşüncesinin olmadığı söylenemez. Akıllı bir "wanton"u diğer akıllı failerden ayıran şey, isteklerinin istenebilirliği ile ilgili endişe duymamasıdır. İradesinin ne olduğuyla ilgili sorgulamayı ihmal eder. Sadece herhangi bir hareket tarzını benimsemeyi aynı zamanda hangi eğiliminin baskın olduğunu da umursamaz.

Sonuçta, isteklerini uygulamadaki bir davranış biçiminin ya da diğerlerinin uygunluğu üzerinde düşünen akıllı bir varlık yine de "wanton" olabilir. Şunu iyi anlayalım ki "person" olmanın özü akılda değil iradededir. Kesinlikle, "akılsız bir varlık da "person" olabilir" iddiasında değilim. Çünkü sadece akli kapasiteleri sayesinde kişi iradesiyle ilgili eleştirel bir farkındalığa sahip olur ve ikinci düzey iradesini şekillendirebilir ve oluşturabilir. Bu nedenle kişinin iradi yapısı onun akıllı bir varlık olmasını baştan farz etmektedir.

"Person" ile "wanton" arasındaki farkı iki uyuşturucu bağımlısı arasındaki farkla gösterebiliriz. Bu iki kişinin ("person" ve "wanton") bağımlılık durumunun aynı olduğunu farz edelim ve bağımlı oldukları uyuşturucuya periyodik aralıklarla karşı koyamadıkları bir istek duymaktadırlar. Bağımlılardan birisi bu bağımlılığın nefret etmektedir ve sürekli olarak umutsuzca bu durumuyla mücadele etmektedir. Bağımlılığın baskısı karşısında bu çabaların faydası olmamaktadır. Uyuşturucu isteğini yenmesini sağlayacak her yolu dener. Fakat bu istekler onun direnemeyeceği kadar güçlüdür ve sonunda sürekli olarak isteğine yenik düşer. Bu kişi arzuları tarafından umutsuzca kuşatılmış isteksiz bir bağımlıdır (Unwilling addict).

İsteksiz bağımlı birbiriyle çelişen birinci düzey isteklere sahiptir. Hem uyuşturucu almayı istemektedir hem de onu almaktan kaçınmayı istemektedir. Bu birinci düzey isteklerinin dışında ayrıca ikinci düzey iradesi de bulunmaktadır.

sonra ne zaman 'A, X'i istemeyi istiyor' şeklindeki ifadeleri düşünsem ikinci düzey iradeleri açıklayan ifadeleri kastedeceğim, ikinci düzey istekleri açıklayanları değil.

Bu kişi uyuşturucu alma ve uyuşturucu almaktan kaçınma istekleriyle ilgili olarak tarafsız değildir. İradesini kullanarak gerçekleştirmek istediği istek ikinci düzey isteğidir yani uyuşturucudan kaçınma isteği. İsteksiz bağımlı bu isteğinin etkin olmasını istiyor ve bu amacı gerçekleştirmek için uğraşiyor.

Diğer bağımlı ise "wanton"dur. Fiilleri, birinci düzey isteklerini yansıtmaktadır. Bu bağımlı kendisini harekete geçiren isteklerin, kendileriyle harekete geçmeyi istediği istekler olup olmadığıyla ilgilenmez. Eğer uyuşturucu alımıyla ilgili ya da kendisini idare etmekle ilgili bir problem yaşarsa, bu dürtüsüne verdiği cevap bazı ihtiyatlar gerektirebilir. Fakat bu ihtiyat onu asla iradesini kullanmayı gerektirecek şekilde, istekler arasındaki bağlantıyı isteyip istemediği ile ilgili sorgulama yapmasını sağlamaz. "Wanton" bağımlı bir hayvan olabilir ve sonuçta iradesi ile ilgili endişe etme kapasitesi yoktur. Yaşadığı herhangi bir olayda "wanton"un endişeden yoksun olması onu hayvandan farksız hale getirmektedir.

Bu ikinci bağımlı ("wanton") tıpkı diğer bağımlıda olduğu gibi birinci düzey istekleri arasında çelişki yaşayabilir. İnsan (human) olsun olmasın "wanton" da (belki şartların zorlamasıyla) bir yandan ilaç almayı isterken diğer yandan ilaç almaktan kaçınmayı isteyebilir. Fakat isteksiz bağımlının aksine gelişen isteklerinden birini diğerine baskın gelecek şekilde tercih etmez, "şu tercihim olmalıdır" diyerek irade kullanmaz. Çelişen istekleri karşısında nötr olduğunu söylemek yanıltıcı olacaktır. Çünkü bu ifade her iki isteğin de eşit derecede kabul edilebilir olduğu çağrışımını yapmaktadır. Birinci düzey isteklerinden ayrı bir kimliği olmadığı için ne birini diğerine tercih eder ne de taraf tutmamayı tercih eder.

Sonuçta çelişen birinci düzey isteklerinden hangisinin galip geleceği isteksiz bağımlıyı – ki bu bağımlı "person"dur. Farklı kılmaktadır. Her iki istek de ona aittir. Sonuçta ister ilacı alsın isterse ondan kaçınmayı başarsın, gerçekten kendi istediği şeyi yapmak için hareket eder. Her iki durumda da kişi bizzat istediği şeyi yapar ve yaptığını dış bir etken sebebiyle değil yapmayı istediği için yapar. İsteksiz bağımlı kendisini ikinci düzey iradesini oluşturarak tanımlar. Bu isteklerden birini kendisi için daha doğru kılar ve bunu yaparak kendini diğerinden geri çeker. Bu fark gözetmeyişi ve geri çekilme sayesinde bu işi, ikinci düzey iradesinin oluşmasıyla başarılı bir şekilde tamamlar. Bu şekilde isteksiz bağımlı kafa karıştırıcı cümleleri analitik çözümlenmeye tabi tutarak kendisi için anlamlı hale getirir. Onu uyuşturucu almaya zorlayan kuvvet, kendi dışında bir kuvvettir. Bu onun kendi özgür iradesi değildir. Kendisini uyuşturucu almaya zorlayan kuvvet, özgür iradesine karşı bir kuvvettir.

"Wanton bağımlı" çelişen birinci düzey isteklerinden hangisinin kazanacağını umursamaz ya da umursayamaz. Onun bu endişe yoksunluğu, tercihindeki inandırıcı temelleri bulamaması sebebiyle değildir. Bunun sebebi ya "wanton"un düşünüp taşınma kapasitesinden yoksun olması ya da kendi istek

ve motivasyonlarını değerlendirme girişimlerine düşüncesizce umursamazlık göstermektedir.⁶ Birinci düzey çelişkinin yol açabileceği sadece bir tek sorun bulunmaktadır; çelişen isteklerin biri mi yoksa diğeri mi daha güçlüdür? Kişi her iki istek tarafından da harekete geçirildiği için, hangi istek daha etkin olursa olsun, bundan tümüyle memnun olmayacaktır. Özleminin mi yoksa nefretinin mi baskın geldiği onun için fark etmez. İstekler arasındaki çelişkide hissiz kalmıştır. Dolayısıyla isteksiz bağımlının aksine, "wanton bağımlı" bu mücadelede ne kazanabilir ne de kaybedebilir. "Person" eylemde bulunduğu kendisiyle harekete geçtiği istek ya istediği bir istektir ya da onsuz olmayı istediği bir istek. "Wanton" eylemde bulunduğu ise ikisi de yoktur.

III

İkinci düzey iradeyi oluşturabilme kapasitesi ile "person" olmak için gerekli olan kapasite arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır; ki bu ilişki sıklıkla insan olmanın ayırt edici işareti olarak düşünülmektedir. Bunun tek nedeni "person" un ikinci düzey iradeye sahip olmasıdır ki o da kişinin irade özgürlüğüne hem sahip olma hem de ondan yoksun olma kapasitesine sahip olması demektir. O halde "Person" sadece hem birinci düzey isteklere hem de ikinci düzey iradeye sahip varlık türünün kavramı değildir. "Person" kavramı aynı zamanda iradesinin özgürlüğü problem olabilecek bir varlık türü olarak da yorumlanabilir. Bu kavram bütün "wanton"ları dışarıda bırakır; hem insan altı varlıkları, hem de insanları. Çünkü bunlar irade özgürlüğüne sahip olmak için gerekli şartları karşılayamamaktadırlar. Aynı şekilde, bu kavram, eğer varsa - iradesi zorunlu olarak özgür olmak durumunda olan- insanüstü varlıkları da dışarıda bırakır.

Peki irade özgürlüğü ne tür bir özgürlüktür? Bu soru irade özgürlüğü kavramını diğer özgürlük türlerinin kavramlarından ayırarak insanın özel tecrübe alanının tanımlanmasını gerektirmektedir. Düşünceme göre iradenin özgürlüğü ile ilgilendiğimiz zaman tam da "person" problemini tespit etmiş olacağız.

Bilindik felsefi gelenekte özgür olmak temel olarak kişinin yapmayı istediği şeyi yapma meselesidir. Burada yapmayı istediği şeyi yapan fail fikri kesinlikle net değildir. Hem yapmak hem istemek hem de aralarındaki uygun ilişkinin ne olduğunu açıklamayı gerektirmektedir. Bununla birlikte problemin odağının netleştirilmesi ve formülünün inceltilmesi gerekse de özgür *hareket eden* fail fikrinde kapalı kalan bazı kısımların bu düşünceyle açığa kavuşabileceğine inanıyorum. Fakat bu fikir, kendisinden tamamen farklı olan, *iradesi özgür fail* kavramını tümüyle kaçırmaktadır.

⁶ Kişinin karakteristik özelliği olarak onun istek ve motivasyonlarının değerlendirilmesinden bahsederken, ikinci düzey iradesi zorunlu olarak onun birinci düzey istekleri karşısındaki ahlaki duruşunu ortaya koyacağı anlamına geldiğini iddia etmiyorum. Kişinin birinci düzey isteklerini değerlendirmesi ahlaki bakış açısından olmayabilir. Dahası kişi ikinci düzey iradesini şekillendirmede değişken ve sorumsuz olabilir ve tehlikede olan şeyi ciddi anlamda dikkate almayabilir. İkinci düzey iradeler sadece değerlendirmelerin öncelikli olduğunu gösterir. Temelde esas bir kısıtlama yoktur, eğer varsa şekillendirildiği şeyler üzerinde vardır.

Hayvanların istedikleri yöne koşma konusunda özgür olduklarını farz ederiz fakat onlarda irade özgürlüğü olduğunu düşünmeyiz. Dolayısıyla *yapmak istediği şeyi yapma özgürlüğü, irade özgürlüğüne sahip olmak için yeterli şart değildir*. O zaman, bir kimseyi hareket özgürlüğünden mahrum bırakmak, onun irade özgürlüğünü elinden almak anlamına gelmez. Bir fail, yapmakta özgür olmadığı şeylerin olduğunu fark ederse şüphesiz ki bu durum onun isteklerini etkiler ve yapabileceği tercihleri sınırlar. Böyle bir kişi aslında eylemde bulunma özgürlüğünü yitirmiştir. İsteddiği şeyi yapma özgürlüğü artık olmasa da iradesi eskisi gibi özgür olabilir. İsteklerini fiile dönüştürme konusunda özgür olmaması ya da iradesine göre hareket edememesi gerçeğine rağmen, hala isteklerini oluşturabilir. Ve bu belirlemeleri sanki fiil özgürlüğü zarar görmemiş gibi yapabilir.

“Person”un iradesinin özgür olup olmadığını sorduğumuz zaman, birinci düzey isteklerini fiile çevirme pozisyonunda olup olmadığını sormayız. Bu, isteğini yapmada özgür olup olmadığı sorusudur. İrade özgürlüğü sorusu kişinin yapmak istediği ile yaptığı şey arasındaki ilişkiyle ilgilenmez. Daha çok bizzat kişinin istekleriyle ilgilenir. Bu durumda onlarla ilgili soru nedir?

Kişinin fiil özgürlüğüne sahip olup olmadığı sorusuyla sıkı benzerliği olan, kişinin iradesinin özgür olup olmadığı sorusunu sormak bence çok doğal ve faydalıdır. Şimdi, fiil hürriyeti kabaca kişinin yapmayı istediği şeyi yapma hürriyetidir. Benzer şekilde kişinin irade özgürlüğüne sahip olması demek, *kişinin istemeyi istediği şeyi serbestçe isteyebilmesi* demektir. Daha açık bir ifadeyle kişinin irade etmeyi istediği şeyi irade etme konusunda özgür olması ya da istediği iradeye sahip olması demektir. Yani fiil özgürlüğü sorusu, kişinin *yapmak istediği fiille* ilgilidir dolayısıyla irade özgürlüğü sorusu da kişinin *sahip olmak istediği iradeyle* ilgilidir.

İradesi ile ikinci düzey iradesi uyumlu olduğu zaman kişi, irade özgürlüğünü tecrübe eder. İkinci düzey iradesi ile iradesi arasında tutarsızlık olduğunda ya da bu tutarsızlığın kendinden kaynaklanmayıp sadece bir şans olduğunu fark ettiğinde, bu özgürlüğe sahip olmayan kişi bunun yokluğunu far eder. İsteksiz bağımlının iradesi özgür değildir. Bu şunu gösteriyor ki söz konusu irade, istediği irade değildir. Ayrıca şu da doğru ki, farklı bir şekilde de olsa “wanton” bağımlı ne istediği bir iradeye sahiptir ne de istediğinden farklı bir iradeye. İkinci düzey bir iradeye sahip olmadığı için, iradesinin özgürlüğü onun için bir problem olamaz. Ondandır yoksundur, sadece varsayım olarak ona sahiptir.

İnsanlar, benim kabataslak önerdiğimden çok daha karmaşık bir iradi yapıya sahiptir. Duygu karmaşası, çelişki, kendini yanıltma gibi durumlar, ikinci düzey isteklerde de birinci düzey isteklerde olduğu kadar fazladır. Eğer bir kimsenin ikinci düzey istekleri arasında çözümlenmeyen bir çelişki olursa, o zaman kişi *ikinci düzey iradeye sahip olmama tehlikesi içindedir*. Bu çelişki çözümlenmediği sürece birinci düzey isteklerinden hangisinin onun iradesi

olacağı konusunda tercihi olmayacaktır. Bu durum eğer çok şiddetliyse kişi, çelişen birinci düzey isteklerinden herhangi birisiyle kendisini yeteri kadar kararlı bir şekilde tanımlayamayacak olursa, bu durum "person" olarak kişiye zarar verecektir. Çünkü bu durum ya iradesini durdurma eğilimli olacak ve onu eylem yapmaktan alıkoyacaktır ya da onu iradesinden uzak tutma eğilimli olacak ve iradesi kişinin katılımı olmadan işleyecektir. Her iki durum da kişiyi isteksiz bağımlı gibi kendini harekete geçiren kuvvetler karşısında çaresiz bir seyirci durumuna düşürecektir.

Diğer bir karmaşa ise person, özellikle ikinci düzey istekleri çelişki halinde ise ikinci düzeyden daha yüksek düzey istek ve iradelere sahip olabilirler. Uzayıp giden üst-düzyer isteklerin teorik limiti yoktur, ta ki sağduyu devreye girene kadar. Bu durum belki kişiyi yaşadığı tükenmişlikten kurtarır ve kişinin kendisini daha üst bir istekle şekillendirene kadar bireyin takıntılı bir şekilde kendini tanımlayamama krizini engeller. Bu tarz üst düzey istekler oluşturma eylemi, insanileştirmenin ucunu fazlasıyla açarak yine kişiye zarar verecektir.

Fakat keyfi olmaksızın bu tür eylemleri sonlandırmak mümkündür. "Person" kendisini kararlı bir şekilde birinci düzey isteklerinden biriyle kendini tanımladığı zaman, sınırsız sayıda üst düzey istek sıraya dizilir. Herhangi bir şüphe ya da çelişkisi olmadan işine konsantre olma isteğiyle motive olmayı isteyen bir "person" düşünün. Bu istek tarafından harekete geçen ikinci düzey iradenin kararlı olması demek, üst düzey irade ya da isteklerle ilgili sorguya açık hiçbir kapı aralığının olmaması demektir. Bu kişiye, işine konsantre olma isteğini istemeyi isteyip istemediğinin sorulduğunu düşünelim. Üçüncü düzey isteği içeren böyle bir sorunun gerçek bir soru olmadığı düşünülebilir. Bunu iddia etmek yanlış olacaktır çünkü kişi oluşturduğu ikinci düzey iradesini isteyip istemediğini düşünmemiştir. Bu sorunun bu iradeyle mi yoksa bir başka iradeyle mi ilgili olduğuyla ilgilenmez. Bu kararlılık kişinin ikinci düzey iradesiyle ilgili başka hiçbir soruya yer bırakmaz ve üst düzey isteklerle ilgili bütün soruları ortadan kaldırmak anlamındadır.

İsteksiz bağımlının sahip olabileceği, ikinci ya da daha üst düzey iradeler kasıtlı ve bilinçli olarak şekillendirilmelidir ve "person" bu istekleri gerçekleştirmek için çabalamalıdır. Fakat "person"un iradesinin bu üst düzey iradelere uygunluğu bundan daha kolay ve doğal olmayabilir. Kimi insanlar kibar olmak istedikleri zaman ya da kaba olmak istediklerinde, herhangi bir ön düşünce ya da kendini kontrol etmek için herhangi bir enerjiye ihtiyaç duymaksızın bu durum onları doğal olarak harekete geçirir. Bazı insanlar da kibar olmak istedikleri zaman kabalık duygusu tarafından harekete geçerler ya da kaba olmaya niyet ettikleri zaman yine aynı şekilde ön düşünce olmadan ya da bu üst düzey iradelere aktif direnç göstermeden, kibarlık duygusu tarafından harekete geçirilirler. Özgürlüğü kullanmak kimileri için çok kolaydır, kimileri ise bunu başarmak için çaba göstermelidir.

IV

Özgür İrade konusunu içeren bu teorim kendi türümüzün altında kalan türlerin üyelerine bu özgürlüğü verme konusundaki isteksizliğimizi kolaylıkla açıklamaktadır. Ayrıca bu konudaki herhangi bir teorinin de açıklaması gereken başka bir durumu da açıklamaktadır: Neden Özgür İrade arzu edilen bir durum olarak kabul edilmelidir. Özgür İrade'ye sahip olmak belli arzularımızın -ikinci ya da daha üst düzey isteklerimizin- karşılanması anlamına gelmektedir. Onun yokluğu ise hayal kırıklığı demektir. Tehlikede olan bu tatmin hissi, iradesi kendisine ait olduğu söylenen kişiler içindir. Bu hayal kırıklıkları kendine yabancı olduğu söylenen ya da kendisini harekete geçiren kuvvetler karşısında pasif bir seyirci olarak kalan ya da kendini çaresiz hisseden kişilerin yaşadıkları hayal kırıklıklarıdır.

İsteddiği şeyi yapma özgürlüğü olan "person" yine de istediği iradeye sahip olma pozisyonunda olmayabilir. Hem fiil hem de irade özgürlüğü olan bir kimse düşünün. O zaman kişi sadece istediğini yapma konusunda özgür olmayacak aynı zamanda istemeyi istediği şeyi isteyebilme konusunda da özgür olacaktır. Bana göre böyle bir durumda kişi istenilmesi ve düşünülmesi mümkün olan her konuda tüm özgürlüğe sahiptir. Hayatta başka iyi şeyler de vardır ve kişi onların bir kısmına sahip olmayabilir ama özgürlüğe sahip değilse bu yolda hiçbir şeyi yoktur.

Diğer irade özgürlüğü teorileri şu basit ama önemli durumu açıklamaktan çok uzaktırlar: Özgürlüğü isteme sebebimiz ve onu hayvanlara atfetmeyi reddetmemiz neden anlaşılır bir şeydir. Örneğin, Roderick Chisholm'un insan hürriyetinin nedensel determinizmi yok ettiğini savunan ilginç tezine bir bakalım.⁷ Chisholm'a göre insanın özgür bir eylemde bulunması mucizedir. Kişi hareket ettiğinde elinin hareketi, bir dizi fiziksel olayın bir sonucudur. Ama bu fiziksel olayların bazıları muhtemelen beyinde meydana gelen bu olaylar değil, faildir. Özgür fail, bazılarının yalnızca Tanrı'ya atfettiği bir ayrıcalığa sahiptir, her birimiz hareket ettiğimizde kendisi hareket etmeyen hareket ettiriciler oluruz.

Bu açıklama insan altı türlerin de özgürlükleri olduğu şüphemize temel oluşturamamaktadır. Chisholm "bir tavşanın bacağını hareket ettirmesi, insanın elini hareket ettirmesinden daha az bir mucize mi gerçekleştiriyor" sorusuna cevap vermez. Fakat kişi neden Chisholm'un anlattığı şekilde doğal sebepler zincirini kesintiye uğratıp uğratmadığıyla ilgilenmelidir? Chisholm, kişi elini oynattığında mucizevi bir şekilde bir dizi sebebi başlatmasıyla, kişinin bu zinciri ihlal etmeyen el hareketi arasında görülebilir bir fark olduğuna bizi

⁷ "Freedom and Action" in K. Lehrer (ed.), *Freedom and Determinism* (New York: Random House, 1966), s.11-44.

inandıramamaktadır. Bir ilişki durumunu diğerinden ayıran, tercih edebileceğimiz sağlam bir temel bulunmamaktadır.⁸

Yukarıda bahsettiğim iki şartın açıklanmasına ek olarak başarılı bir özgür irade teorisinin, ahlaki sorumluluk şartlarından birinin analizini yapması beklenir. Özgür irade problemine son dönemlerdeki en yaygın yaklaşım, kişinin yaptığından sorumlu olması fikrinin neyi kapsadığını araştırmaktır. Benim görüşüme göre ahlaki sorumluluk ile özgür irade arasındaki ilişki büyük oranda yanlış anlaşılmaktadır. Kişi yalnızca eylemini yaparken iradesi özgürse yaptığından sorumlu olduğu fikri doğru değildir. İradesi özgür değilken de kişi yaptığından sorumludur.

“Person”un iradesi, ancak istediği iradeye sahip olma konusunda özgür olduğu takdirde özgürdür. Bu, şu anlama gelmektedir: Kişi, birinci düzey isteklerinden birini ya da diğerini iradesi haline getirme konusunda özgürdür. O zaman iradesi ne olursa olsun, iradesi özgür olan kişinin, iradesi başka türlü de olabilir. O zaman iradesini, yaptığından başka türlü de yapabiliirdi. “Diğer türlü nasıl yapabiliirdi sorusu” tartışmalı bir sorudur ve böyle bir bağlamda anlaşılabilir. Ama bu soru özgürlük teorisi için önemli bir soru olmasına rağmen ahlaki sorumluluk ile ilgisi yoktur. Kişi yaptığından sorumludur fikri, “kişi istediği iradeye sahip olma pozisyonunda idi” fikrine yol açmaz.

Bu fikrin yol açtığı düşünce şudur: “Kişi yaptığına özgürce yaptı” ya da “kendi özgür iradesiyle yaptı”. Fakat şu şekilde inanmak yanlış olur: “Kişi sadece yapmak istediği şeyi yapma konusunda serbest olduğu zaman, özgürce hareket eder” ya da “yalnızca iradesi özgürken özgür irade ile hareket eder.” Yapmayı istediği şeyi yapmış olan bir insan düşünelim. Onu yaptı çünkü yapmayı istedi. Bu eylemi yaptığında kendisini harekete geçiren irade, kendi iradesiydi. Çünkü o, istediği bir iradeydi. O zaman o eylemi özgürce ve kendi iradesiyle yaptı. Onun başka türlü davranabileceğini düşünsek bile, o başka türlü davranmayacaktır. “Farklı bir iradesi olmuş olabilirdi” diye düşünsek bile kişi, iradesinin, olduğundan farklı olmasını istemeyecektir. Dahası eylem yaptığında onu harekete geçiren irade kendi iradesi olduğu için-çünkü onun olmasını istedi-bu iradenin kendisini zorladığını iddia edemez. Ya da bu işin olmasında pasif bir seyirci olduğunu söyleyemez. Bu şartlar altında kişinin kendisine gerçekten uygun olan alternatifleri tercih edip etmediği sorgulamasını yapmak ahlaki sorumluluk değerlendirmesinde oldukça ilgisiz olacaktır.⁹

Örneğin üçüncü bir tür bağımlı düşünelim. Onun bağımlılığı da aynı psikolojik temele dayanmaktadır. İsteksiz bağımlı ile wanton bağımlı olan

⁸ Bu iki ilişki durumu arasında var olduğu iddia edilen farklılığın doğrulanamaz olduğunu iddia etmiyorum. Aksine fizyologlar yeterli fiziksel sebep bulunamadığı için ilgili beyin faaliyetlerinin olmadığını saptayarak, özgür fiil için Chisholm’un durumlarının karşılanmadığını gösterebilirler.

⁹ Bu konulardaki diğer tartışma “kişi, sadece başka türlü davranabiliyorsa yaptığından ahlaken sorumludur” prensibinin sorgulanması tartışmasıdır. Bu konuda benim “Alternatif Olasılıklar ve Ahlaki Sorumluluk,” makaleme bakınız.

karşı konulamaz itme onda da mevcuttur. Fakat bu durumdan çok memnundur. O, isteyen bir bağımlıdır. Ve işlerin başka türlü olmasını istememektedir. Bağımlılığının etkisinde bir şekilde azalma olursa durumu eski haline getirmek için elinden gelen her şeyi yapacaktır. Eğer ilaç alma isteği azalmaya başlarsa, artırmak için adımlar atacaktır. Bu bağımlının iradesi özgür değildir çünkü uyuşturucu alma isteği -kişi, bu isteğin iradesini oluşturmasını ister istesin ister istemesin- etkili olacaktır. Fakat uyuşturucuyu aldığı zaman onu özgürce ve özgür iradesi ile alır. Ben bu durumu onun, birinci düzey ilaç alma isteğinin (over determination of his first order desire) kararlı hale gelmesi olarak görüyorum. Bu istek onun etkili bir isteğidir çünkü o psikolojik olarak bağımlıdır. Fakat o ayrıca onun etkili bir isteğidir çünkü kişi bu isteğin olmasını istemektedir. Onun iradesi kontrolünün dışındadır fakat ikinci düzey isteği ile-ilaç alma isteğini etkin hale getiren istek- bu iradeyi kendi iradesi haline getirmektedir. Bu sebeple sadece ilacın etkin olmasını istemesiyle ilgili bağımlılığından dolayı değil aynı zamanda ilaç almasından dolayı da sorumlu olabilir. Determinizm problemi karşısında özgür iradenin nötr olduğu kanaatindeyim. Kişinin istediği bir şeyi istemeyi isteyebilmesi konusunda özgür olmasının nedensel olarak belirlenmiş (casually determined) olması gerektiği düşünülebilir. Eğer bu düşünce makulse o zaman kişinin özgür iradeye sahip olması nedensel olarak belirlenmiş bir durum olabilir. Bu önermede görünen paradoks zararsız bir paradokstur. Eğer belirlenmişliği kabul ediyorsak, bu durumda bazı insanların özgür iradeye sahip olması bazılarının da özgür iradeye sahip olmaması, kontrollerinin ötesindeki güçler tarafından kaçınılmaz olarak belirlenmiştir. O zaman, kişinin kendi özgür iradesiyle yaptığından sorumlu olması gerektiği fikri nasıl mümkünse, başka insanların onun yaptığından sorumlu olmaları fikri de mümkündür.¹⁰

Diğer yandan, bir kimsenin istediği bir iradeye sahip olmasının bir şans meselesi olması da makul bir düşüncedir. Eğer bu düşünce makulse birilerinin özgür iradeye sahip olması, diğer bazılarının da özgür iradeye sahip olmaması bir şans meselesi olabilir. Ya da bir kısım filozofun inandığı gibi, ilişkilerin şans eseri olmayıp başka bir şekilde meydana gelmesi ya da doğal sebepler zincirinin bir sonucu olması da makul bir düşünce olabilir. Eğer gerçekten birbiriyle alakalı ilişkilerin üçüncü bir şekilde meydana gelmesi gerçekten makulse o zaman bir kimse (person) bu üçüncü şekilde de irade özgürlüğüne sahip hale gelebilir.

¹⁰ Tamamen sorumlu olmakla (*fully* responsible) tek sorumlu olmak (*solely* responsible) arasında fark vardır. Düşünün ki istekli bağımlının, bir başkasının kasıtlı ve planlayarak yaptığı bir çalışma ile bağımlı yapıldığını düşünün. O zaman bu durumda hem söz konusu bağımlı hem de onu bağımlı yapan diğer kişi, bu bağımlının ilaç almasından tamamen sorumludur. Tam ahlaki sorumluluk ile tek başına ahlaken sorumlu olmak arasındaki fark şu örnekte belirgindir: Belli bir ışık iki anahtarın titreşmesiyle açılabilir. Bu anahtarların birisi eşzamanlı olarak başka birisi tarafından açık duruma getiriliyor. Bunların hiçbiri diğerinden haberdar değildir. Ne kişi tek başına ışığın devamlılığından sorumludur ne de onlar bu sorumluluğu paylaşırlar. Yani onların her biri tamamen değil kısmen sorumludur.

